

נוביני קרקובסקיה Nowiny Krakowskie

ארגון יוצאי קרקוב בישראל
Związek Krakowian w Izraelu
Association of Cracowians in Israel

כתיבה, עריכה והבאה לדפוס: לילי הבר

ת.ד. 17209 תל אביב 6117102

cracowassociation@gmail.com

טלפון: 054-4436366, פקס: 09-9579540

<http://cracowassociation.blogspot.co.il/>

www.facebook.com/groups/cracowassociation

גליון 116 אוקטובר 2016 תשרי תשע"ז

ענה טובה ואמריכות

בטאון ארגון יוצאי קרקוב בישראל

סקר ארכיאולוגי במחנה הריכוז לשעבר פלשוב

"הגיע זמן לטפל בשטח המחנה לשעבר בפלשוב" כך אמר מנהל מחלקת המוזיאונים ההיסטוריים בעירית קרקוב, מר מיכאל נזביטובסקי.

עוד אמר כי בסתיו הקרוב יתחילו במקום עבודות סקר ומחקרים ארכיאולוגיים, אשר יקבעו את גבולות המחנה וגבולות שני בתי הקברות היהודיים שהיו במקום, ונהרסו על ידי הגרמנים על מנת לבנות על שטחם את מחנה הריכוז פלשוב.

משרד התרבות הפולני העניק לעירית קרקוב מענק של חצי מיליון זלוטי, עבור עריכת מחקר ארכיאולוגי, שהוא השלב הראשון בפרויקט.

לאחרונה הפיקה מחלקת המוזיאונים ההיסטוריים של עירית קרקוב מפה, בגודל 60 ס"מ על 50 ס"מ של איזור מחנה הריכוז הגרמני לשעבר בפלשוב. המפה, בפולנית ובאנגלית, כוללת תצלום אווירי של שטח המחנה ובו סימונים של המבנים העיקריים במחנה, וכן תרשים מפורט של גבולות המחנה, כבישים המובילים אליו, הדרכים במחנה, מגדלי השמירה וכן סימון של 127 מבנים/צריפים שהיו במחנה: צריפים ששימשו את האסירים היהודים, מבני בית החולים של המחנה, מטבח, מאפיה ואיזורים ששימשו להכנת מזון, מבנים ששימשו את המינהלה ומגורי הצוות, איזורים ציבוריים ושטחים שיועדו למלאכה ותעשייה.

פרנסי העיר קרקוב מקווים כי ימצא המימון הנדרש להשלמת הפרויקט, שיכלול גם מוזיאון ודרכי גישה למקום, כבר בשנת 2018.

לאחרונה הועלתה גם הצעה שכל המקומות הקשורים להיסטוריה ולטרגדיה של יהודי קרקוב, בקז'ימייז, בפודגוז'ה ובפלשוב, צריכים להיות מוכרים כאתרי מורשת עולמית של אונסק"ו – כך כותב הבמאי והשחקן ליאופולד רנה נובאק, בראיון לעתון. עוד הוא אומר כי בעוד שהמרכז ההיסטורי של קרקוב בקז'ימייז נכלל ברשימת אתרי המורשת הלאומית, הרי שאיזור הגטו בפודגוז'ה כלל לא מונצח, ויש לכלול בו גם את המקום שבו היה מפעל התפירה של יוליוס מדריטץ', שבזכותו ניצלו יהודים רבים.

מדור בקשות

כל מי ש'באוצרותיו' יש גלויות ישנות (Widokówki) של קרקוב היהודית והלא-יהודית, והוא מוכן למסור אותן לאחר, מתבקש לפנות למערכת ויבוא על התודה והברכה.

ירוסלב סלין כותב דוקטורט על קשריו של קרול יוזף וויטילה, מי שיהיה מאוחר יותר האפיפיור יוחנן פאולוס שני, עם יהודים בתקופה מלחמת העולם השנייה ועד שמונה לאפיפיור, דהיינו בין השנים 1942, כשהחל בלימודי כמורה ועד 1978, עת נבחר לכהונת האפיפיור. בשנים אלה לימד וויטילה אתיקה באוניברסיטה הילונית של קרקוב ובאוניברסיטה הקתולית של לובלין, היה בישוף משנה בקרקוב, ואחר כך היה הארכיבישוף של קרקוב. כל מי שהכירו באותה תקופה, או שידע ששמע דבר מה, ואפילו זעיר ופעוט, מתבקש להתקשר למערכת.

מי שכתב ספר או חוברת על קורותיו לפני המלחמה בקרקוב, במהלך המלחמה ואחריה, ומוכן למסור עותק לספריה של ארגון יוצאי קרקוב בישראל – מתבקש לפנות למערכת ויבוא אף יבוא על הברכה והתודה.

פנים רבות היתה לגבורת היהודים בשואה, ואחת החשובות היתה של יהודים שסיכנו עצמם על מנת להציל את בני עמם. יהודים רבים, יחידים וארגונים, לא עמדו מנגד כשראו שמובילים את בני עמם למוות, וניסו לסייע לאחיהם בכל דרך אפשרית. הצלחנו ללקט סיפוריהם של כמה גיבורים כאלה מיהודי קרקוב, ואנו מבקשים מכם לכתוב לנו על גיבורים נוספים, שאת סיפוריהם נפרסם כמובן.

חיים הילפשטיין, המושל בעולם הפוליטיקה של יהודי קרקוב

והיה אחד שהשתתף במרד הפולנים בשנת 1863. חלק מבני המשפחה נשאר בכפרים, חלקם נדד לאירופה המערבית, וחלקם לאמריקה. הוריו של חיים הילפשטיין עברו לקרקוב. האב עסק בסחר-סוסים. לרגל עסקיו זה היה נוסע עד לקייב שברוסיה ועד לברלין שבגרמניה. סיפק סוסים לתחבורה העירונית לפני התקנת החשמליות, וסוסי רכיבה סיפק לאצילים הפולניים. חיים נולד בקרקוב בשנת 1876. היות שהאב היה תמיד בנסיעות, נאלצה האם לבדה לדאוג לחינוך הילדים וחיים היה הצעיר שבהם.

אחיו הבכור אהרן-אדולף נסע לאמריקה בהיותו בן 15, האחר ליב-לאופולד הפסיק את לימודיו בבית הספר למסחר, היות שנדרש לכתוב בשבת. האחות בילה-ברטה היתה כתבנית אצל עורך-דין. המשפחה גרה ברחוב קרקובסקה, בקרבת הנהר ויסלה, והנער חיים, כפי שהוא מעיד על עצמו, היה ילד רחוב. מגיל שבע עיזן סיגריות, ובהיותו בן עשר חצה בפעם הראשונה את הויסלה בשחייה. אכן, למד ב"חדר" אצל מלמדים שונים שבשכונה היהודית, אבל לא התלהב מלימודים אלה. הוויסלה משכה אותו ופעם כמעט שטבע בגליה. ברם, על אף היותו שקוע במשחקים

תמונתו של חיים הילפשטיין ז"ל
מתוך בקשה לקבלת דרכון

ובמעשי שובבות, פקוחה היתה עינו מילדותו. בן שבע היה, כשדרך העיר קרקוב החל לעבור גל של פליטי רוסיה, קרבנות הפרעות. בשכנות ביתו היה מוסד לעניים על שם "האח אלברט", ושם שוכנו פליטים יהודים רבים. הילד היה רגיל להסתובב ביניהם ולהתבונן בחלוקות המזון הדל לפליטים. הפעם הראשונה החלה מבצבצת בלבו השאלה - הם ברחו מרוסיה כי שם רצו לרצוח אותם, ורצו לרצוח אותם כי הם יהודים, כמוני...

למד בבית הספר העממי. התחיל לקרוא. סיפורי המקרא גילו לו עולם חדש. הוקסס, אבות האומה, יציאת מצרים, כיבוש כנען, מלכי ישראל, מלחמות ישראל, שריפת בית המקדש. אחר כך קרא ספרי קיצור תולדות ישראל, ובצדס היסטוריה פולנית. ההיסטוריה כבשה את לבו, אנשים גדולים הקסימו אותו. בן שבעים ושנים רשם בזיכרונותיו דרך-אגב: "את נפוליאון מעריץ אני מאד-מאד" האם היתה דמות זו חלום נעוריו?

את בית הספר היסודי גמר בהיותו בן 11. בן 12 נכנס לגמנסיה על-שם "אננה הקדושה", ואז התחיל להרגיש על בשרו את שראה באחרים ועל אשר קרא - אנטישמיות. שלוש כיתות ראשונות היו בגימנסיה זו. בכל אחת משנים שבהן היו שלושה ילדים יהודים, בשלישית - רובם יהודים. על יחס בית הספר לתלמידים היהודים תעיד העובדה שמכל הילדים היהודים, שנכנסו לבית הספר עם חיים הילפשטיין, גמרו את הגימנסיה רק שנים: הילפשטיין ועוד אחד. הספסלים עליהם ישבו הילדים היהודים, נקראו בפי התלמידים הנוצרים והמורים - פלשתניה. אך התרבות האירופית, הספרות, עשו רושם חזק על חיים הצעיר. למד בחריצות. השתקע בקריאת יצירות מופת של סופרי אירופה ובמיוחד - בקריאת המחזות של שילר. הקסימו אותו האינדיבידואליסטים, הגיבורים הלוחמים במחזותיו של המשורר הגרמני.

(המשך בעמוד הבא)

המושל בעולם הפוליטיקה הפנימית של הציבור היהודי בקרקוב היה הד"ר חיים הילפשטיין.

פגשתי אותו אחרי המלחמה בשדרות רוטשילד שבתל אביב, כשהוא הולך אט ומבטו מחליק על פני הסביבה. היה כבר למעלה מבן שבעים, אך עשה רושם של אדם מוצק, בריא וחזק. זכרתיו משם - צעדיו קצרים, הילוכו מהיר והוא עף ברחובות קרקוב סוקר ורואה הכל, יודע הכל מהנעשה ב"מדינתו". כן, במדינתו. עמד בראש הוועד הפועל של ההסתדרות הציונית בגליציה המערבית ושלזיה, וריכוז בידו את חוטי החיים הציבוריים של יהודי המחוז. בחירות לקהילה, מאחוריהן - הילפשטיין, פעולות לטובת קרנות לאומיות - הילפשטיין, פיתוח מוסדות פילנטרופיים - הילפשטיין. שנים רבות היה נשיא מוסד חינוכי גדול, בית הספר העברי העממי והתיכון - 1,300 חניכים למדו בו כל שנה, והקים את בנייניו הענקיים בעיר. ביד חזקה משל, בעקשנות ידע להגשים את תכניותיו. היה הכוח המניע, רוח החיים בפעולה הפוליטית-הציונית בקרקוב ובכל המחוז, שגודלו עלה על גודל מדינת ישראל. דבר לא נעשה שם בלי הסכמתו. לא אידיאולוג של התנועה, לא נואם, איש המעשה היה, בעל יד הברזל. בעיתונים ציירו קריקטורות: הוא, דומה למוסוליני, רוכב על סוס ומחזיק בידו שרביט מלוכה.

ישבנו על ספסל. בארץ לא נכנס לחיים הציבוריים, החברתיים והפוליטיים. רציתי לדעת איך מרגיש הוא בפרישותו, הוא, שהיה כל ימי חייו עסקן ציבורי ומנהיג. עבד אמנם כרופא, אך ברור היה שאינו מועסק הרבה, בשבתו בתוך אוכלוסיה שאינה מכירה אותו, וגם גילו אינו מושך את קהל החולים. שאלתי אם מרוצה הוא מבואו הנה - הביט עלי משתומם ונעלב. הושיט ידו - ראה! ראה! והצביע על הבתים הגבוהים-לבנים, על האוטובוסים הממהרים, על העצים הירוקים, על התינוקות המשחקים, ראה, זה שלנו, זה הכל שלנו... וטוב לאדם, בהביטו לאחור בערוב יומו ובראותו כי חייו לא עלו בתוהו וחלק לו בכל מה שנעשה פה. בקשתיו שיכתוב זכרונות. הללו ישמשו חומר היסטורי חשוב לתולדות התנועה בפולין ובמיוחד היום, לאחר השואה, בה אבדו גם תעודות ומסמכים ואלפים מאלה, שיכלו לספר דברמה, ניספו.

"למה? אין צורך... זה לא חשוב... היסטוריה... מה לנו לחטט באדמה ולחפש שרשים. העיקר שיש גזע, צמרת ופירות..." ובכל זאת, אחרי מותו נמצאו בין ניירותיו רשימות לתולדות חייו. רק על עשרים שנות חייו הראשונות כתב, המות הוציא את העט מידו.

רשימות, והנה במקום המנהיג הדגול, שהבטנו עליו תחילה כילדים ביראת הכבוד, ואחר כך בהוקרה ובסוף, בהיותנו עמו במחנה הריכוז וההשמדה, בעצבות של נידונים למות - מופיע ילד, נער שמח שמחת חיים, צעיר הרואה הרבה, בחור קורא, חושב, ובלבו לבטים של מחפש דרך בחיים - התגבשותו הרוחנית של אדם.

מוצא הוריו מכפר במחוז ודוביצה. משפחה של חקלאים זעירים ובעלי בתי מרוח. במשפחה היה גם דיג,

רישום של בית הספר העברי על עטיפת הספר
This Was the Hebrew School of Krakow
בהוצאת מחלקת המוזיאונים של עיריית קרקוב, 2011

חיים הילפשטיין (המשך)

אטראט נפקחו עיניו. החל להבין את אשר ראה. הוא הבין את מעמדם של היהודים בתוך הפולנים. הוא ידע שהיהודים, היושבים כמעט כולם בשכונה היהודית, מאורגנים בקהילה ובה יהודים שמרנים ויהודים מתבוללים-חפשים. הוא ידע שהמתבוללים הם המיעוט, ובכל זאת עומד בראש הקהילה מתבולל, הבנקאי אלברט מנדלסבורג. ואחר כך נודע לו שמנדלסבורג נאלץ להתפטר מראשות הקהילה לאחר שבנו, שופט בווינה, המיר את דתו. חיים החל להבין את המאבק המתנהל בין החופשים לאדוקים. לאחר פטירתו של מנהיג החרדים ומארגנם, הרב ר' שמעון סופר, בנו של ה"חתם סופר", רצו האדוקים למסור את כסא הרבנות לחתן הנפטר ר' עקיבא קורניצר, אך החופשים, שכל ענין הרבנות היה זר להם, התנגדו לכך ומנעו זאת. הוא ידע, אך הדברים האלה לא ענינו אותו.

היה כולו שקוע בענייני בית-הספר שלו, בעולם חבריו הגימנסיסטים, בקריאת ספרים ובהכרת בעיות העולם הרחב. "לא ידענו כלל על תנועת 'חובבי ציון', על 'אהבת ציון' בלי לדבר כבר על כינוס 'חובבי ציון' בקטוביצה, ואת הספרות (העברית) בכלל לא הכרנו אעפ"י שבקרקוב היה בית הדפוס היחיד העברי של יוסף פישר, והוא שהדפיס עתונים וספרים בשביל גליציה. הספרים הוגנבו אח"כ לפולין הרוסית. אנו, הנוער הלומד בגימנסיה, היינו כבר מגיל 15 שייכים לחוגים ספרותיים שונים בעלי צביון רדיקלי. ספרים כמו 'הניהיליסטים' של זוריה קובלסקי או מחקרים על 'הקפיטל', על קרופוטקין וכד' היו לנו ספרי קדש"...

אך מאורעות הזמן הכריחו את הצעיר להכיר במצבו המיוחד של היהודי. כל שנה היו היהודים עורכים ברחובות שכונתם חגיגות פורים תוך התחפשויות, שנמשכו ממוצאי השבת שלפני פורים עד לאחר פורים. אותה שנה התחפש חברו של חיים, מוריצי גרטלר, בבגדי כומר, ובידו החזיק פעמון כדרך הכומר ההולך אל שכיב-מרע. שוטר נוצרי, שראה אותו, כרע לפניו כנוהג הנוצרים, אך אחרי-כך נראה לו "הכומר" חשוד והשוטר אסר אותו. במשפט נידון גרטלר לשנה מאסר, העונש הנמוך ביותר במקרים אלה, אך המאורע גרם לפרעות ביהודים.

והנה הידיעות מצרפת על משפט דריפוס. במקרה הגיעו לידי הילפשטיין שני ספרים: האחד של פיליפסון על האנוסים, והשני של לרמאה דה בואלו "על שאלת היהודים". הזדעזע. לראשונה קרא בהם על עם יהודי. "שעה שהייתי בטוח שאני הנני אך ורק פולני, כמו שפיליפסון הוא גרמני ודריפוס צרפתי, ויהודי רק לפי הדת". "... דבר-מה התהפך בלבו של אדם. פתאום הרגיש האדם ריקנות מצד אחד ומצד שני — צמאון לדבר-מה".

והחיים התנהלו כמנהגם. הסטודנט ללא פרוטה חיפש כל מיני דרכים לראות את ההצגות בתיאטרון העירוני ובתאטרון היהודי שביקר בקרקוב, בהציגו בקיץ במלון "לונדרס" שברחוב סטראדום ובחורף במסעדה שברחוב סטארובישלנה (שעברה אח"כ לידי ויסברוט). יחד עם צעירים אחרים הקים תיאטרון חובבים בו הוצגה יצירה של מחבר הקומדיות הפולני פרדרו וקטעים מהמחזה של סלובצקי "קורדיאן", כשהילפשטיין ממלא בו תפקיד הגיבור הראשי...

והנה בא לידו הספר של הד"ר הרצל "מדינת היהודים". "ספרו של הרצל פקח לנו את העיניים. זוכר אני את העליה ברחוב סטראדום, בבית מגוריו של החי' טיפל, שם היינו רגילים להתכנס לעתים ושם התנהל הויכוח על "מדינת היהודים" של הרצל... הספר נמצא

פתאום בידי הנוער היהודי הלומד, המושפע והמתבולל בתוך מפלגות רדיקליות שונות... הנוער היהודי התעורר, עיניו נפקחו, פעמים אחדות קרא כל דף מהספר..."

אך לרגל מתן זכויות הבחירה לפרלמנט האוסטרי לשכבות הרחבות של העם, פתחו באותו הזמן התנועות הסוציאליסטיות הפולניות במסע תעמולה בתוך החברה היהודית שבעיר. מנהיגי הפ.פ.ס. הפולני ארגנו אספות המוניות לשם משיכת קולות היהודים. אל השכונה היהודית היו באים ראשי התנועה הסוציאליסטית כאיגנצי דאשינסקי, ד"ר ב. דרובנר, וילהלם פלדמן. וויכוחים סוערים התנהלו בין הציונים הראשונים לבין הסוציאליסטים. האחרונים הוכיחו שפתרון השאלה היהודית יבוא רק עם שלטון הסוציאליזם, והראשונים תבעו איתלות בחסד לאומים. בתמונה הכללית הזו מתאר הילפשטיין את מצבו ומצב חבריו "בין הפטיש והסדן".

בשנת 1897 עמד חיים הילפשטיין בבחינת הבגרות. נרשם ללמוד משפטים ולאחר 24 שעות של לימוד מקצוע זה החליט להרשם ללימוד רפואה. באוקטובר של אותה השנה, שנת הקונגרס הראשון, נוסד בקראקא ארגון האקדמאים היהודיים שבאוניברסיטה הקראקאית, "השחר" והוא כולו חדור רוח לאומית. הארגון הוציא כרוז ליהודים ולפולנים בבקשו הכרה והבנה. האקדמאים היהודים למדו מחבריהם הפולנים לשאוף לעצמאות, לחופש, לכבוד לאומי. הם רצו להכיר ולחקור את תרבותם ושפתם הלאומית ולעמוד בצד האקדמאים הפולנים כשוה בצד שוה.

לארגון זה, שמתוכו יצאו מנהיגי הציונות בעיר ובמחוז, הצטרף גם חיים הילפשטיין, בעשותו בזה את הצעד הראשון לפעולתו הלאומית, שהביאתה עד לראשות התנועה בגליציה המערבית ושלזיה.

הד"ר הילפשטיין עם אשתו (בת הדיין מקרקוב ר' יקותיאל זלמן דמביצר) עברו את גטו קרקוב, את מחנה הריכוז פלאשוב, מחנה עבודה ברינליץ ונותרו בחיים. אחרי השואה התיישבו בארץ ישראל. הד"ר הילפשטיין מת בתל-אביב בשנת 1953.

מאיר בוסאק, מתוך: "בין צללי העיר"

קהילת יהודי קרקוב במספרים

ידוע – רק 15,000 יהודים קיבלו תעודות המאפשרות להם להתגורר בגטו, אך מספרם הגיע, ככל הנראה, ל-20,000 אנשים, כך גם לפי מקורות גרמנים.

בסוף אוקטובר 1941, לאחר גירושם, היה מספר היהודים בגטו כ-19,000, כעבור חודשיים ירד מספרם לכ-17,000 (על פי נתוני הקהילה היהודית מיום 1.4.1942 היו באביב 1942 בגטו 17,163 יהודים, מהם כ-6,000 היו מיהודי הסביבה).

באקציה של יוני 1942 נרצחו במקום ונשלחו לתאי הגזים בבליז' כ-5,000 יהודים, ובאקציה של אוקטובר 1942 נרצחו במקום וגורשו אל מותם בבליז' עוד כ-6,000 (מקורות שונים נוקבים במספרים שונים בין 3,000 ל-7,000 איש). על פי הבולטין של ה"שטאטהאפטמן" של קרקוב היה מספר היהודים בגטו אחרי האקציה של אוקטובר - 12,000.

עם חיסול הגטו ב-13 ו-14 במרץ 1943 נשלחו כ-1,000 יהודים אל מותם באושוויץ, עוד כ-2,000 נרצחו ברחובות הגטו ובבתים וכ-8,000 עד 10,000 יהודים שהוכרו כ"כשירים לעבודה" נשלחו למחנה הכפייה בפלשוב.

עם שחרור קרקוב על ידי הצבא הרוסי ב-18.1.1945 היו בקרקוב רק יהודים בודדים, ואילו באביב 1945 התפקדו כבר 4,282 יהודים בעיר. מספר היהודים גדל משמעותית לאחר חזרתם של יהודים מרוסיה, במהלך 1945-1946, והגיע לכ-10,000 אנשים שנרשמו במשרדי הקהילה היהודית בעיר, ברחוב דלוגה 38 (מהם דיווחו פחות מ-3,000 שהם ילידי קרקוב).

רוב היהודים עזבו את קרקוב ואת פולין אחרי המלחמה ואחרי הקמת מדינת ישראל. באמצע שנות השבעים של המאה ה-20 מנתה הקהילה היהודית בעיר כ-500 אנשים, ומספר חברי הקהילה בימים אלה הוא כ-150 אנשים בלבד.

כך בא הקץ על הקהילה היהודית בקרקוב.

מאיר בלאבאן, בספרו "תולדות היהודים בקרקוב ובקז'ימייז' 1304-1868 נוקב ברשימת מיסים שהוטלו על יהודי קז'ימייז' במאה ה-16 וה-17, וביניהם:

"מס שהייה" (Stacyjne) - 200 זהובים אדומים שהוטלו על הקהילה עבור 'גמול בעד שירותים טובים'; "מס העירונים" (Szpilkowe) - מס מקרקעין שנקרא גם 'שוס יהודי' שהוטל על כל חלקה, בגובה 38 פל' גר'; מס גולגולת (Poglowne) - זהוב אחד לגולגולת; מס הכתרה: לרגל הכתרתו של כל מלך ומלכה; מס לכיסוי חובות המדינה; מס למסעות מלחמה; מס מתנות; תשלומי כופר ותשלומי חובה לאויבי ממלכת פולין-ליטא; תשלום שנתי לראש המחוז, משניו, הלבלי, התובע והסטרנסטה; תבלינים לחגים למנהל נכסי המלך בקרקוב; היהודים היו חייבים "לכלכל" את החיות, כגון האריות והנמרים, שהוחזקו בטירת קרקוב; תשלום עבור טחינת קמח בטחנות המלך; תשלום כופר לתלמידי בתי ספר כדי שימנעו מהתנפלות על יהודים; אגרות לעירית קרקוב וקז'ימייז' בעד זכויות מסחר ועוד ועוד ועוד.

בתחילת המאה ה-11 היגרו יהודים מצ'כיה לפולין, ורבים מהם הגיעו גם לקרקוב, שהיתה קרובה לגבול הצ'כי. החל משנת 1304 יש ידיעה על רחוב יהודים בקרקוב (היום זהו רחוב אננה הקדושה), ובתעודות נמצא כי במקום בו ניצבת היום הספריה היגלונית, עמד, משנת 1356, בית הכנסת הישן. במאה ה-14 היתה קהילת יהודי קרקוב אחת הקהילות החשובות באירופה, אך בסוף המאה ה-15, בשנת 1495 גורשו היהודים מהעיר עצמה אל העיר הסמוכה, קז'ימייז', שהפכה, ברבות הימים, לשכונה של קרקוב. ברובע היהודי הצטופפו היהודים עד שנת 1867, ורק אז הורשו להתגורר בכל רחבי העיר קרקוב.

במחצית המאה ה-16 הגיע מספר התושבים היהודים בקז'ימייז' לכ-2,100, ולצרכיהם נבנו בתי הכנסת ה"ישן" והרמ"א. במחצית הראשונה של המאה ה-17 הגיע מספר היהודים בקז'ימייז' לכ-4,500 אנשים, ונבנו בתי הכנסת "קופה", "הגבוה" ו"פופר". מספר היהודים בקז'ימייז', ערב החלוקה הראשונה של פולין, ב-1772, היה כ-4,000 ומאה שנה מאוחר יותר, ב-1880 הגיע מספרם לכ-20,000 (שליש מסה"כ תושבי קרקוב). בשנת 1900 עלה מספר היהודים בעיר לכ-25,000 ובשנת 1921 - עלה מספרם לכ-45,000.

על פי אומדנים שונים, מנתה האוכלוסיה היהודית של קרקוב, ערב מלחמת העולם השנייה, כ-60,000 אנשים, ולפי גירסה אחרת ב-56,000 יהודים. לפי הרישום שנעשה על בסיס הקריטריון של גזע, שבוצע בחודש נובמבר 1939 חיו בקרקוב ופרבריה 64,482 יהודים.

מפקדי הגרמנים קובעים כי בחודשים הראשונים של המלחמה עלה המספר ל-68,000; ולפי ה-Krakauer Zeitung הגיע מספר היהודים בקרקוב, במרץ 1940, לכ-80,000 אנשים, וזאת בעקבות זרם של פליטים יהודים שהגיעו מאיזורים שונים, בעיקר מהאיזורים שסופחו לרייך, כמו לודז'.

הנס פראנק, מושל הגנרלגוברנמנט, הורה לצמצם את מספר היהודים בעיר ל-15,000 בלבד. וכך, ב-18.5.1940 התפרסם צו שקבע שעד ה-15 באוגוסט יתאפשר לעוזבים מרצון לבחור מקום מגורים חדש ולקחת עמם מטלטלין. רבים עזבו, ובעיקר פליטים שלא היו מבני המקום.

ועדה מיוחדת של היודנראט היתה ממונה על מתן רשיונות שהייה בעיר, Ausweis, והיא הנפיקה 30,000 רשיונות – 15,000 מעל המכסה המותרת. מי שלא היה בידו האישור חייב היה לצאת את העיר עד ה-1.10.1940, אחרת הסתכן בגירוש על ידי המשטרה הפולנית. על פי אומדנים של הגרמנים יצאו מקרקוב עד לתאריך הקובע באוקטובר כ-32,000 יהודים.

בחודשים הבאים, ועד סוף פברואר 1941, הורשו להשאיר בעיר רק אותם אלה שהיו "חיוניים לעבודה" והיה בידם אישור עבודה תקף. בפברואר 1941 החלו בחלוקת תעודות למי שמילא את "התחייבויות העבודה" כנדרש, והאחרים נדרשו לעזוב את העיר.

ב-3 במרץ 1941 הוכרז על הקמת גטו בפודגוז'ה, ועד ה-20 במרץ נאלצו כל התושבים היהודים שנותרו בעיר לעבור לגטו. מספרם המדויק של היהודים שעברו לגור בגטו אינו

Marsz Pamięci i Życia

ארגון "קרן פולניה" (Fundacja Polonia) קיים ב-11 בספטמבר "מצעד זיכרון וחיים" (Marsz Pamięci i Życia) כדי להנציח ולזכור את התושבים היהודים של הקהילה שהתגוררה בקרקוב במשך מאות שנים. המצעד נערך בחסותו של ראש העיר של קרקוב, פרופ' יאצק מייחרובסקי, ובהשתתפותם של שגרירת ישראל בפולין, אנה אזרי, ראש הקהילה היהודית בעיר, תדאוש יעקובוביץ, הבישוף ג'וז'ף ריש ופרופ' ז'דיסלב מאך מהאוניברסיטה היגלונית.

בהודעה שפרסמה 'קרן פולניה' נכתב בפולנית ובאנגלית, בין היתר:

"אנו פולנים תושבי קרקוב, עיר שבה יש מסורת בת דורות רבים של ריבוי תרבויות... היהודים הגיעו לקרקוב לפני כמה מאות שנים, במטרה למצוא בה מקלט וביטחון... אנו רוצים להנציח ולזכור את חייהם בעיר, ואנו רוצים להביע את תודתנו על תרומתם לפיתוח העיר ולשיגשוגה... החלטנו, קבוצה של נוצרים, פולנים וגרמנים, לארגן את המצעד הזה כדי לזכור את התושבים היהודים של קרקוב, אשר יחד עם אבותינו, השפיעו במשך דורות רבים על התפתחותה, קיומה ובנינה של העיר. עוד אנו מבקשים כי מצעד זה יהיה מעין חרטת על הדרך שבה התנהגו התושבים הנוצרים כלפי שכניהם היהודים..."

בחרנו לקיים את המצעד בחודש אלול, הוא חודש הסליחות היהודי, עת להרהורים, סליחה ומחילה, שלפני פרוס השנה החדשה, בה מתכוונים לתקופה חדשה. חודש אלול, על פי החודש הלטיני, הוא חודש ספטמבר, וזהו חודש ראוי מעין כמוהו לזכור את חודש פרוץ מלחמת העולם השנייה, שהביאה לשינוי דרמטי וטרגי בחיי העם היהודי..."

המצעד, שבו השתתפו למעלה מ-500 אנשים, תושבי קרקוב ואורחים, החל בק"קולגיום מאיוס" שברחוב סנט אנה, במקום שהיה בעבר "רחוב היהודים"; כאן החלה ההתיישבות היהודית בקרקוב, כאן עמדו שני בתי כנסת, בית חולים ומקווה.

ממרומי הקומה השנייה השמיע חצוצרן את נגינת ה'הינאל' (Hejnał) המזוהה כל כך עם קרקוב, וחברו תקע בשופר. המכובדים נשאו דברים, ויוצאי דופן היו דבריו של פרופסור דז'סלב מאך (Zdzisław Mach)

שאמר כי "אין קרקוב בלי מיעוטים, אין קרקוב בלי יהודים, בלעדיהם לא היתה האוניברסיטה היגלונית (Nie ma Krakowa bez mniejszości narodowych, nie ma Krakowa bez Żydów. Nie ma też bez nich Uniwersytetu Jagiellońskiego)

בהמשך צעדו המשתתפים ליד מצודת הוואוול, שם הוזכר פועלו של המלך קז'ימייז' הגדול שהעניק זכויות לקהילה היהודית. התחנה הבאה היתה בכרך וולניצה, ליד בית מספר 4, שם נרצחה רוזה ברגר בפוגרום שערכו ב-11 באוגוסט 1946, התושבים הפולנים בשרידי השואה שחזרו לעיר. במקום נאמרו תפילות על ידי הרב אבי באומל וכומר, וקבוצה של תושבים פולנים הגישה ורד לבן לכל אחד מהיהודים שנכחו במקום.

מרילה צ'ובק (Czubak) מראשי 'קרן פולניה' הקריא מגילה שהופנתה לכל יהודי קרקוב ולכל היהודים בעולם, ובין היתר נאמר בה: "במשך מאות שנים, עד לשואה היו כאן חיים יהודיים תוססים כאן. [...] אנחנו זוכרים אתכם, יש לנו היסטוריה משותפת, אנחנו זוכרים לא רק את האצילי והיפה, אלא גם את העוולות שעשו לכם, השנאה, שפיכת דמים של חפים מפשע. כבנים ובנות של הארץ הזאת אנחנו מתנצלים בפניכם בגין הכאב והסבל, אשר כאן - בבית המשותף שלנו - חוויתם מאיתנו, פולנים"

בכיכר שרוקה, ברחבת בית הכנסת ה"ישן", ביקשה קבוצה של גרמנים צעירים, צאצאיהם של נאצים, סליחה ומחילה על מעשי אבותיהם; ועל יד האנדרטה לזכר הנרצחים מקהילת קרקוב, סמוך לבית כנסת הרמ"א, הונחו פרחים ואבנים.

בסיומו של האירוע המרגש התכנסו כולם בבית הכנסת ה"טמפל" לקונצרט חגיגי של מוזיקה יהודית וישראלית.

ראשי "קרן פולניה" ציינו בדבריהם כי הם בני דור שלא זכה לחיות יחד עם היהודים בקרקוב, אך הם אינם אדישים לגורל היהודים בכל מקום שבו הם גרים. עוד אמרו כי הם חשים בחסרונם של 'אחיהם הבוגרים' ומבקשים לקרב בין התושבים הנוצרים ליהודים, תוך שיתוף פעולה ודיאלוג.

מכתבים משם וזכרונות מכאן, משפחות פישגרונד-מילרד וגבל-שפרן

אבל רבים סובלים רעב וישנים בבתי ספר על הרצפה. יש גם כאלה שהביאו הרבה כסף וחיים כבר החודש העשירי חיי מלכים. כי דעי שכאן אפשר להשיג כל כך הרבה דברים, במיוחד מזון, כמו לפני המלחמה. אני לא מסתכל על זה. אבא שלנו אמר תמיד שלא צריך להסתכל על מה שיש לפניך, אלא על מה שיש מאחוריך, ואז תהיה מרוצה עם מה שיש לך."

היה זה מכתבו האחרון, מאז נדס קולו. שום אות חיים לא הגיע להורינו מבני משפחותיהם, עד שהתבררה להם האמת המרה: איש מבני משפחתם לא שרד.

חלקו הראשון של הספר מתאר את סיפור ילדותם ונעוריהם של הורינו, טובה פישגרונד-מילרד מקרקוב ויעקב גבל-שפרן מברודי, במחצית הראשונה של המאה העשרים. תקופת חיים זו, המתוארת על רקע חיי בני משפחתם, נפרשת ונגלית לעינינו באמצעות למעלה ממאה המכתבים שקיבלו הורינו מהוריהם, הסבים והסבתות שלנו, מאחיהם, מאחיותיהם ומחבריהם, לאחר עלייתם ארצה, בשנות השלושים כחלוצים.

מכתבים אלה, אותם חשפנו באקראי בבוידעם של בית ההורים, אחרי מותה של אמא ז"ל, הם לב ליבו של הספר. הצלחנו לאתר את כתובת בית ילדותה של אמא בקרקוב, אך, לצערנו, לא הצלחנו לאתר את כתובת משפחתו של אבא בברודי היום: אוקראינה. כל מה שהצלחנו להשיג הוא: כתובת הדואר של סבי, שמעון שפרן, שהייתה רשומה על הגלויות אשר שלח לאבא מפולין. הכתובת הייתה: BRODY, M. N R19.B.; SIMON SZAFRAN

לקראת עלייתם ארצה עברו הורינו, כל אחד לחוד, הכשרה לחיים בארץ-ישראל, ב"מחנות עבודה" בעיירות בפולין, שאורגנו על ידי תנועת "השומר הדתי", בה היו חברים. לימים התאחדה תנועה זו עם תנועת "בני עקיבא". תנועה ציונית-דתית זו התגבשה בערים הגדולות בפולין, ובעיירות הסמוכות להן, כמו תנועות ציוניות אחרות. בין הערים, בהן נפוצו התנועות הציוניות, נמנו גם קרקוב, אשר במרכז פולין עיר מגוריה של אמנו, וברודי שבמחוז גליציה עיר מגוריו של אבינו (היום באוקראינה).

אבינו, יעקב, נולד בשנת 1913, באולסקו ועבר את רוב שנות ילדותו ונעוריו, פרט לתקופת מלחמת העולם הראשונה, בברודי, הסמוכה ללבוב.

משפחת גבל-שפרן מברודי; עומדים האחים דב וציפורה, יושבים: בלומה, האב שמעון ואם חביבה לבית פלאו

המשך בעמוד הבא

קרקוב, מרץ 1939: "אם אני צריך להתחיל מהמצב הנוכחי בגלות, אז קשה לפסוח על המאורעות האחרונים בצ'כיה. אילו לא האמונה העיקשת שלנו בנצח ישראל היה נדמה לרבים מאיתנו שהנה מתקרבת תקופת הדמדומים של יהדות אירופה. הניצחונות של היטלר מתרבים ופוגעים בכל היהודים בעולם, ובראש וראשונה ביהודי פולין, כריכוז הגדול ביותר של יהודים באירופה... החוקים האנטי יהודיים מתחילים בשכן שלנו במערב. למזלנו פוליטיקאים ודיפלומטים באירופה מתחילים להבין שעם התעצמותה של גרמניה נחלשים העמים האחרים. ייתן אלוהים שההתעוררות הזאת תגיע מהר ככל האפשר וסוף סוף העמים יבינו שגרמניה של היטלר רוצה לא רק להשמיד את היהודים, אלא שואפת, באופן שיטתי ועקבי, לכבוש את ההגמוניה בעולם, ואנחנו היהודים צריכים להתנחם בזה שעם נפילת ההיטלריזם היהדות תוכל לנשום לרווחה ותיעלם האווירה אשר מרעילה את כל ריכוזי היהודים בעולם."

את המכתב הזה כתב שלאמק, אחיה של אימנו, טובה, במרץ 1939, אך תקוותו לנפילת ה"היטלריזם" נגוזה. שנה אחר כך, באפריל 1940, הוא ברח מעירו לכיוון רוסיה, ביחד עם שני אחיו, ושיתף את אחותו בתלאותיהם, בצד תקוותם להינצל: "אנחנו כולנו יצאנו בארבעה בספטמבר מהבית ברגל, ואני פעם אחת חזרתי מפודגוז'ה הביתה, כי לא רציתי ללכת, אבל אמא גירשה אותי בפעם השנייה והלכתי. במקרה פגשתי את מיכאל ואת שבח על הגשר והלכנו ביחד. לא הייתה לי אפילו חולצה להחלפה, אפילו את התפילין לא לקחתי - שום דבר. הייתי לבוש רק במה שעלי. כך נדדנו שלושה שבועות, בימים ובלילות. ישנו על הרצפה באסמים ובבקתות מזדמנות. לפעמים עבר יום ולא היה לנו אוכל ושתייה בפה, כי לא היה מה. מאות אלפי אנשים נדדו ככה, ואנחנו יחד איתם. רק בוואלין, ליד העיר קובל נחנו. כאן מצא אותנו הצבא האדום, וכבר היינו מוגנים..."

ביוני 1940, כתב שלאמק לטובה: "מהבית קיבלתי שתי גלויות. באחרונה הם מבקשים אותנו לחזור הביתה, אבל בינתיים זה בלתי אפשרי כי הגרמנים לא רוצים לקבל יהודים. מתנהל משא ומתן בין הסובייטים והגרמנים, ולא ידוע מה יהיו התוצאות. השלטונות המקומיים כאן משתדלים להעביר את הפליטים לעיירות קטנות, כי בלבוב יש כבר יותר מדי אנשים. כפי שאת רואה אין לקנא בגורל שלנו. לנו עדיין לא גרוע ביותר, כי עוד יש לנו קצת כסף שהשאיר לנו מיכאל. חוץ מזה בבית לא קורה שום דבר מיוחד, כפי שאדה ולוסקה הודיעו לך. לוסקה התחתנה כאן, ויש לי הרושם שהיא מצטערת שהגיעה לכאן, כי עכשיו היא עומדת בפני בעיה של חזרה הביתה, או של נדידה בין עיירות הסביבה.

אני מצדי הייתי מרוצה אילו יכולתי להעביר את תקופת המלחמה בלבוב, הייתי עובד כדי להרוויח לחיים צנועים, ואחרי המלחמה הייתי חוזר הביתה, כי אין לי רצון לנסוע להיטלר. זה כלל לא נעים לחיות ללא כל זכויות ובכל רגע להיות נתונים לרדיפות שונות מצד אנשיו. אבל זה בלתי אפשרי. הפליטים חייבים מכל מיני בחינות לעזוב את לבוב ולעבור לערי שדה, שם אי אפשר להשיג עבודה. לכן כמעט כל הפליטים רוצים לנסוע הביתה. הרבה אנשים כאן מחכים לניירות מהארץ, ויש גם כאלה שנוסעים.

אני חושב שגם אני יכולתי פעם לחשוב על זה באופן יותר מעמיק, ואז לא הייתי נראה כמו עכשיו. לי יחסית יותר טוב מאשר לאחרים, כי אני עובד ויש לי דירה טובה.

מכתבים משם וזכרונות מכאן (המשך)

אבא לא דיבר על משפחתו ולא סיפר לנו אודותיה מאומה. למדנו להכירה רק דרך עשרות המכתבים ששלחו לו הוריו, סבא שמעון וסבתא ליבה, ואחיו ואחיותיו: בלומה, הבכורה, ילידת 1910, אחיו הצעירים ממנו: אברהם יליד 1919, דב-בער יליד 1923, ואחותו הצעירה, בת הזקונים, ציפורה – ציפה ילידת 1928. מכתביה של בלומה מתארים את חיי המשפחה הקרובה והרחוקה בשנים שלפני המלחמה, כמו גם את הדילמות הרבות שלה הקשורות לרצון שלה לעלות לארץ. מכתביו של אברהם מתארים צעיר המתחנך בתנועת נוער, ומכין את עצמו לעליה לארץ. אוסף המכתבים הללו פורש בפנינו תמונה רחבה של אופי חיי משפחתו של אבא בעיר, על קשייה ועל שמחותיה.

באופן דומה, נפרשת יריעת חיי משפחת אמנו, טובה, בקרקוב שבפולין. גם זאת באמצעות המכתבים הרבים שנשלחו אליה, לאחר עלייתה ארצה בשנת 1938: מהוריה, סבא חיים וסבתא בלומה, ומאחיה הבוגרים ממנה: יעקב יליד 1903, מיכאל יליד 1905, שבח יליד 1907, חנה ילידת 1910 ושלמה יליד 1913. אמא, שנולדה בשנת 1915, הייתה בת הזקונים במשפחתה, והיחידה שעשתה את הצעד הנועז לעזוב את בית ההורים ולעלות ארצה.

אמא עזבה מאחוריה משפחה ענפה. שלושה מאחיה היו נשואים ובעלי משפחות. יעקב ומיכאל היו נשואים והורים לשני ילדים, כל אחד. שבח היה נשוי ואב לבן. חנה ושלמה היו רווקים עדיין.

בנוסף למכתבים שקיבלה אמא מבני משפחתה, גם חברה מקבוצת

סוציאליזם יהודי בקרקוב

פרופ' מאיר באלאבן, בספרו "תולדות היהודים בקרקוב ובקזימייז' 1304-1868" כותב כי בשנת 1812 נשלח מכתב בזו הלשון לוועד הקהילה היהודית בקרקוב:

"אל פרנסי הקהל! אנו מזהירים אתכם, שתפסיקו לקחת מסים מאנשים עניים. אנו, אין לנו לחם. תדעו, שאם לא תפסיקו להציק לנו במסים אלה, נהיה נאלצים לשרוף את כל עיר היהודים ולא תמצאו אותנו.

אנחנו עשרים אנשים מאורגנים, כי אין לנו מה לאכול. אם אתם נותנים לנו קצת מנוחה, אנו מתפרנסים איכשהו.

משפחת פישגרונד-מילרד מקרקוב; עומדים מימין: האחים שלמה (שלאמק), חנה (האנקה), מיכאל ורעייתו האניה, שבח ורעייתו מניה. יושבים: האח יעקב, האם בלומה, האחות טובה, האב חיים ומלכה אשת יעקב. הילדים: מניה בת מיכאל, שמואל ולידך ילדיו של יעקב מאשתו הראשונה, ינקה.

הארץ. החידה מדוע לא עלה לארץ נשארה בלתי פתורה. תיאור הבריחה של שלושת האחים: מיכאל, שבח ושלמה, ללבוב וחזרתם של שני האחים, מיכאל ושלמה, פותח צוהר לתלאות של המשפחה בתחילת המלחמה.

בספר מתוארים החיים ב"קבוצת אברהם" בכפר-פינס, אליה הצטרפה אמא עם עלייתה ארצה, מתוארת ההיכרות בין הורינו וההחלטה על הקמת המשפחה. בחלקו האחרון של הספר אנו מספרים על ילדותנו בבית ההורים בנתניה, בשנות החמישים והשישים של המאה הקודמת, על רקע תקופת הצנע והמחסור.

חיים ולבוב

ההכשרה בסלאבוב בפולין, הרעיפו עליה מכתבים רבים. ממכתבים אלו ניתן ללמוד על חיי הקבוצה הסגפניים, ועל מעמדה המיוחד של אמא בקרב חבריה. המכתבים של חנה מתארים את חיי המשפחה הקרובה והרחוקה בעיר קרקוב שלפני המלחמה.

מעניינים במיוחד הם מכתביו של שלמה שעוסקים בגורלו של העם היהודי בגולה ובארץ-ישראל. שלמה מנבא שגורל העם היהודי הוא לשמד, אם היטלר יממש את תוכניותיו כלפי היהודים, אך בד בבד הוא מרגיע את קוראיו בכך שאין כל אפשרות שעמי אירופה יתנו לשליט הגרמני לממש אותן ועם ישראל ינצל. שלמה מאמץ את ידי החלוצים לבנות ולהגן על

ואם נהיה עוד לחוצים כך, נאלץ לעשות מה שכתבנו. תדעו לכם, שמר לנו מר, שאין לנו מה לאכול, על אחת כמה וכמה, שאין במה לשלם מסים.

אנו מוכנים להיות משרתים, אך ראשית - אנו מתביישים ושנית - איש לא יעסיק אותנו. שיעזור לכם אלוהים, אם לא תפסיקו בדבר שאנו מבקשים."

האם זו ההתארגנות הראשונה של העובדים היהודים בקרקוב על מנת לתבוע את זכויותיהם?

קוראים כותבים

בגיליון הקודם צוטט קטע מספרו של תום קינלי "רשימת שינדלר", העוסק באירוע שריפת בית הכנסת ה"אלט שול". ראוי להוסיף עוד את שתי השורות האחרונות בקטע זה: "רדליכט לא היה מוכן לעבור מבחן זה. הוא אמר 'עשיתי הרבה, אך לא אעשה זאת'. הם ירו בו ראשון, ואז ירו בשאר והציתו את המקום, בהפכם לשלד את בית הכנסת העתיק ביותר בפולין."

דניאל קמפלר

אני מבקש סיוע באיתור מידע על משפחתה של סבתי חנה, ילידת קרקוב. שמות הוריה: אהרון ואסתר שנצר Schenzer, וילדיהם: חיים, יחיאל-הלל, שושנה-רוזה, ויצחק שנצר ורעייתו פליציה ובנם שמריהו. כל הידוע פרטים כלשהם על חייהם וגורלם מתבקש לכתוב ל: roni_adler_99@yahoo.com

רוני אדלר

הנצחת "החלוץ הלוחם": מזה שנים פונה ארגון יוצאי קרקוב אל ראשי ערים בישראל, בבקשה להנציח את פעולות המרי והתקוממות של הצעירים, חברי תנועות הנוער בקרקוב, במחצית השנייה של שנת 1942. עד כה הונצחה הקבוצה ברחוב בנתניה ובפתח תקווה.

האם למי מחברי הארגון יש דרך או רעיון כיצד נוכל להנציח את הקבוצה אשר בשנה הקרובה ימלאו 75 שנה לפעולותיה הידועות בכינוי "ציגנריה"?

לילי הבר

אבלים

ומשתתפים בצער המשפחה

על פטירתה של חברתנו

רינה קנובלר ז"ל

יחד עם המשפחה

אבלים ומשתתפים בצער

על פטירתה של חברתנו

אוגניה רוטר ז"ל

לבית רוטברד

בית הספר בניהולו של אדולף לויצקי

בדרכים שונות חדרה ההשכלה לעיר היהודית. הסותרים, שנסעו בענייניהם לערי גרמניה ואוסטריה, הביאו אתם, בשוכם, את הידיעות על השינויים באורחות חייהם של יהודי מרכז אירופה; ומלבד הסחורות החלו להגיע מהמערב עיתונים, במות ספרותיות וספרים בעברית ובגרמנית ואיתם - רוחות חדשות מאירופה. גם חניכי אוניברסיטאות של אירופה המערבית, מורים ורופאים יהודים, שהתיישבו ופעלו בקרקוב, הדגימו אורחות חיים חדשים.

תרמו לכך גם שלטונות הרפובליקה הקרקובית (1815-1846) אשר העניקו זכויות מיוחדות בתחום הכלכלה והמגורים ליהודים הקרובים לתרבות האירופאית, וחייבו את המועמדים לנישואים להוכיח את ידיעתם בשפה הפולנית או הגרמנית בכתב ובעל פה.

מלמדי "החדרים" נרדפו. השלטונות תכננו להקים בית ספר לילדי ישראל בעיר, וזה הוקם בשנת 1830, ומקום מושבו היה בבית העיריה של קז'ימייז'. בית הספר החל להתפתח רק כשאהרון-אדולף לויצקי מונה למנהלו. לויצקי (1797-1864) היה יליד ראדום ולמד באוניברסיטאות של וורשה ושל קרקוב. בתחילה השתדל להשיג כהונת מרצה בספרות באוניברסיטת קרקוב; כשלא זכה בה, עיבד תכנית לימודים לבית הספר לילדי ישראל במקום, וקיבל את ניהולו. הוא היה פולונופיל נלהב, פרסם חוברת, המבליטה את הקירבה בין היהודים לפולנים וחוברת על נושאים פדגוגיים. כתב גם שירים סאטיריים בפולנית וגרמנית.

מלבד המקצועות הרגילים לבתי הספר היסודיים-הממלכתיים, נלמדו בבית ספרו של לויצקי, אף כי במידות מזעריות, מקרא, פירושים לתורה, דקדוק עברי. בשנת 1835/6 היה מספר הלומדים במוסד 78 תלמידים ותלמידות, וכעשור מאוחר יותר, בשנת הלימודים 1846/7, הגיע המספר ל-291. חלק מבוגרי בית הספר הזה המשיכו בלימודיהם. בשנת 1851/2 למדו 40 נערים יהודיים בגימנסיות של קרקוב ו-14 בבית הספר הריאלי. בשנת 1873 למדו 105 יהודים בגימנסיות, 69 בבית הספר הריאליסטי ו-17 למדו בסמינר למורות. בשנת 1869 הגיע אחוז היהודים בין לומדי המשפטים באוניברסיטה של קרקוב ל-13.3% ול-7.3% בין לומדי רפואה.

לאחר מותו של לויצקי, הצליח הרב ר' שמעון סופר להעביר את הנהלת בית הספר לידי המורה מרדכי וינטר, איש דתי, מזכיר הרבנות בעיר. הנאורים בקרקוב פתחו במאבק נגד המינוי הזה, בטענם שוינטר, איש מורביה, אינו מכיר את השפה הפולנית, ולכן אינו מתאים לתפקיד מנהל בבית ספר בקרקוב, והם הצליחו להדיח אותו ממשרתו. אמנם, המודח ניסה להקים בית ספר מתחרה, בעל תכנית לימודים נרחבת במקצועות היהדות, אך מוסדו לא האריך ימים.

מאיר בוסאק, מתוך: "בין צללי עיר"

תזכורת לניצולי שואה,

ממשלת פולין משלמת, החל מאפריל 2015, קצבה חודשית, בסך של כ-100 דולר, לניצולי שואה ולוותיקי מלחמה ילידי פולין. עד כה הוגשו כבר אלפי בקשות, ורבים מאד מקבלים כבר את הקצבה לחשבון הבנק שלהם בישראל. הזכאים לקצבה הם:

- ♦ נרדפים עקב דת, לאום גזע או השקפה פוליטית, שגורשו ונכלאו במחנות, גטאות, בתי סוהר, ומחנות לעובדי כפייה בגרמניה.
  - ♦ ותיקי מלחמה שהשתתפו במאמץ המלחמתי לעצמאותה של פולין, בצבא הפולני הרשמי וביחידות של בעלות הברית, במחתרת או באופן רשמי.
- מי שטרם הגיש בקשה לקצבה מתבקש להגיש בהקדם. התשלום אינו רטרואקטיבי.

לקבלת טופסי בקשה יש לפנות למרכז הארגונים טל' 03-6243343

ועידת התביעות CONFERENCE ON JEWISH MATERIAL CLAIMS AGAINST GERMANY, INC.

Website: www.claimscon.co.il • דרך חברון 101, ירושלים 93480 • טל': 02-6712711 • פקס: 02-6712731

Beit Ha'umot, 101 Derech Hevron, Jerusalem 93480 • redisrael@claimscon.org

